

Весна ЗАРКОВИЋ

Институт за српску културу – Приштина/Лепосавић

РАД ХАЦИ СЕРАФИМА РИСТИЋА НА ПОБОЉШАЊУ ПОЛОЖАЈА СРПСКОГ НАРОДА У СТАРОЈ СРБИЈИ*

Айсѝраќѝ: У раду се говори о ангажовању хаѝи Серафима Ристића на побољшању положаја Срба у Старој Србији средином XIX века. Из ангажовања су проистекле његове представке и жалбе упућиване дворовима и владама Србије, Русије и Османског царства у којима се жали на зулуме које Срби трпе од Арбанаса и званичних органа власти. Зулуми о којима говори сабрани су и штампани као књиге да сведоче савременицима и будућим нараштајима.

Кључне речи: Хаѝи Серафим Ристић, Срби, Арбанаси, Стара Србија, Османско царство, зулуми, жалбе.

Током XIX века Срби који су живели у деловима Османског царства преживљавали су разноврсне и многобројне зулуме, које је било тешко побројати, а велики број остао је непознат. Суочавајући се са чињеницом, коју су Срби невољом преточили у пословицу „кадија те тужи, кадија ти суди“, много тога је остало неизречено. Срби су се срили с једном суровом стварношћу – поред тога што су трпели разне зулуме, нису их смели пријавити. Често се дешавало да подносилац пријаве страда од руке зулумћара. Ако би и смогли храбрости и отишли да пријаве, локалне власти су биле те које су их одвраћале од даље тужбе, а до виших се није могло. Такође, резултат је био неизванстан. Ако би и под таквим притиском истрајали у тужби, надокнада за учињену штету је често бивала мања од трошкова суђења, подмићивања турских чиновника и плаћања заштите Арбанасима да их чувају на путу од куће до суда. Из тог разлога су се Срби ретко одлучивали да затраже заштиту суда.

* Раѝ је написан у оквиру пројекта *Духовне ѝојаве и сѝваралаишѝво срѝској народа на Косову и Меѝохији од XV до XX века* (бр. 148020), који је одобрило и финансира Министарство науке Републике Србије.

Једина, али мала нада, налазила се у конзулатима великих сила који су били отворени у Старој Србији као тадашњем делу Османског царства.¹ До новоотворених конзулата долазило се тешко, како због удаљености од многих места, тако и због несигурности које су вребале на путу до њих. Често су конзули појединих држава били незаинтересовани за стање које је било на терену. Једини и прави изузетак је био руски конзул Иван Степанович Јастребов који се налазио у Призрену, и чије су праве и искрене намере да се поправи положај српског становништва у овом делу Османског царства често онемогућаване споља.² Конзули других сила су пре свега представљали саветодавна тела Арбанаса и обавештајне испоставе својих влада, а нарочито се у томе истицала Аустроугарска.

У последњој четвртини XIX века, када су зулуми постали учесталији и бројнији, Србија је с Турском потписала конзуларну конвенцију 1886. године, чиме је стекла право да отвара конзулате у Османском царству.³ На основу тога, отворен је 1889. године конзулат у Приштини и од тада наша сазнања о злоделима вршеним над Србима постају опширнија.⁴ Срби су често, ризикујући своје животе, долазили у конзулат како би изложили конзулу своје, као и проблеме својих сународника. У немогућности да реше све проблеме, јер су и сами били изложени опасности, конзули би им пружили речи утехе и храбрили да истрају од терора који су трпели од разних зулумћара. Међутим, и самим конзулима могућности су биле ограничене, не само од турских власти, већ и због слабог положаја младе српске државе, као и притисака великих сила, па су и сами били често мета необузданих Арбанаса. Такав случај је био и са конзулом Луком Маринковићем, који је убијен наред чаршије у Приштини.⁵ Погибија конзула Србије није поколебала српски народ, као и његове прегаоце да истрају на путу који је он започео. Захваљујући њима, ми данас имамо документарно забележено тешко стање српског народа на просторима Старе Србије.⁶

¹ Историја српског народа VI-1, Београд 1983, 277–278 (Новица Ракочевић).

² О раду овог конзулата, и посебно Ивана Степановича Јастребова, постоји обимна литература, па је овде нећемо детаљно наводити. Најзначајнија, са старијом и детаљном литературом у В. Бован, *Јасиредов у Призрену, Културно-просветне њриликe у Призрену и рад руског конзула И. С. Јасиредова у другој половини XIX века*, Приштина 1983, Иван Сийанович Јасиредов, *зборник радова са научној скупа одржаног у Призрену 31. октобра и 1. новембра 1996. године*, уредници др Славенко Терзић и др Владимир Бован, Призрен, 1997.

³ М. Војводић, *Стијан Новаковић и Владимир Карић*, Београд, 2003, 48.

⁴ Извештаји и преписка српских конзула из Приштине објављена је у: Бранко Перуничкић, *Писма српских конзула из Приштине (1890–1900)*, Београд, 1985; Б. Перуничкић, *Сведочанство о Косову (1901–1913)*, Београд, 1988; Б. Перуничкић, *Зулуми аџа и беџова у Косовском вилајету*, Београд, 1989.

⁵ ИСН VI-1, 277 (Н. Ракочевић).

⁶ Од конзулских сведочанстава издвајамо следећа: Павле Орловић (Светислав Ст. Сињић), *Писање о Старој Србији*, Београд, 1901; Бранислав Ђ. Нушић, *С Косова на сиње море*,

Пре отварања конзулата, Срби у Османском царству су били готово без заштите. Српска држава, још недовољно јака, није могла да им пружи готово никакву заштиту. Ипак, Срби су на њу гледали с пуно наде и очекивања. Када су отворени, конзулати су били једна од ретких државних институција Србије присутна у Османском царству. Друга институција, која званично није имала никаквих веза са Кнежевином Србијом, била је православна црква на територијама насељеним Србима. Иако су верници у Старој Србији у највећем броју били Срби, епархије на овим просторима биле су у оквиру Васељенске патријаршије, која је за епископе постављала Грке. Ипак, ниже свештенство и монаштво у манастирима било је из српског народа и осећало је све проблеме који га муче. То је знао и народ, па је у манастирима и црквама тражио и налазио утеху. Заштита није могла бити значајнија, али и таква, углавном духовна, пружала је наду да ће се ситуација временом променити.

Монаштво и свештенство осим саосећања и поуке које су пружали нападеном народу настојали су да и на друге начине, у институцијама и ван њих, помогну Србима. Један од начина био је писање жалби и представки органима турске власти, али и представницима других држава. Њихови дописи ишли су у Цариград турским властима и грчким црквеним великодостојницима, у Русију цару и разним словенофилским друштвима, у Аустрију виђенијим Србима, али најчешће су ишли у Београд, од којег су и очекивали највише. Као најобразованији и најписменији део српског народа они су се свесно прихватили тог тешког бремена да сведоче о голготи Срба.⁷ Жалбе и представке су најчешће биле у виду књига у којима се говорило о тешком стању Срба, о зулумима и онима који их чине, о патњама и уништавањима. Појединачне жалбе појављивале су се и у часописима који су тада излазили, и који су тешко доспевали до широког читалачког круга.⁸ И данас су ти часописи ретки и тешко доступни истраживачима.⁹

Београд, 1902; Исти, *Косово, ојис земље и народа*, књига I, Нови Сад, 1902. и књига II, Нови Сад, 1903; Иван Иванић, *На Косову. Са Шара по Косову на Звечан*, Београд, 1903; Тодор П. Станковић, *Пућине белешке по Старој Србији 1871–1898*, Београд, 1910; Милан Ракић, *Конзулска писма 1905–1911*, Београд, 1985.

⁷ Наводимо најзначајнија: Геоден Јосиф Јуришић, *Дечански њрвенаци*, Нови Сад, 1852; Хаџи Серафим Ристић, *Плач Сџаре Србије*, Земун, 1864; Исти, *Дечански споменици*, Београд, 1864; Сава Дечанац, *Призрен*, Београд, 1888.

⁸ Жалба метохијских Срба упућена руском цару Николају I, писана децембра 1844, и писмо једног дечанског калуђера из 1850. објављеном у листу „Шумадинка“, вид. *Задужбине Косова*, Призрен – Београд, 1987, 612–614; Сава Дечанац, *Уваженој јосифоди ојуномоћеницима Великих сила на Берлинском конгресу*, Србија, 1878, документа, приредили М. Војводић, Д. Ј. Живојиновић, А. Митровић, Београд, 1978, 502–503.

⁹ Објавио Милорад Радевић у: *Весник. Орјан Савеза удруженој ѡправославној свешћенсџива Јујославије*, бр. 745 и 746, септембар и октобар 1985; *Православље*, бројеви од 427 до 487, 1. јануар 1985. до 1. јули 1987.

Осим монаштва, било је и виђенијих Срба који су својим делом и ауторитетом сведочили о тешкој ситуацији свога народа.¹⁰

Сведочење о тешком положају Срба у Османском царству сусретало се са два проблема: 1) тешкоће у сакупљању података и 2) проблем продора информација до широког круга људи у државама Европе која је могла помоћи да се таква ситуација промени. Ретки путници намерници пролазили су европском Турском и нашим крајевима и остављали путописе и потресна сведочанства о томе, али су она тешко продирала до њихове јавности и још теже до њихових влада.¹¹

Једна од ретких држава која се залагала на Порти, некад декларативно, некад стварно, да се поправи тешко стање хришћанског народа, била је Русија, која је претендовала на улогу заштитника хришћанског (православног) становништва у Османском царству. Више утицаја од дипломатских притисака на Османско царство су имали повремени ратови Русије и других великих сила, али и буне балканских народа. Захваљујући тим притисцима дошло је до попуштања од стране Порте и султана, који почиње од 1839. године да објављује реформе (танзимати хумајум), које имају прокламовани циљ – побољшање положаја хришћана у Османском царству. Ово се на различите начине одразило на становнике Старе Србије: 1) Срби почињу да пишу жалбе и тужбе на тежак положај и зулуме које преживљавају, 2) муслиманско становништво, пре свега Арбанаси, појачавају зулум према Србима сматрајући их главним кривцима за појаву реформи у Царству. На овај начин ушло се у зачарани круг који је претио да се прекине тек истребљењем Срба. До тога ипак није дошло, захваљујући великој жељи да се остане на свом огњишту и напорима бројних прегалаца чије су акције и молбе стално опомињале и будиле савест код људи у Србији и другим државама.

Један од тих прегалаца био је хаџи Серафим Ристић, архимандрит Дечана, чије је дело дало печат настојању да се поправи положај Срба у Старој Србији. Да та његова и борба других прегалаца није била нимало безазлена и безопасна, сведочи ситуација у којој се нашао 1860. године приликом предаје

¹⁰ Сима Андрејевић Игуманов, *Садање несрејно сјање у Старој Србији и Македонији*, Београд, 1882. (има мишљења да је прави аутор овог списка Сава Дечанац, вид. Сава Дечанац, *Сирадање Сшаре Србије и Македоније*, Лепосавић, 2001, 130–131); Милош С. Милојевић, *Пушойис дела ираве Сшаре Србије (I)*, Београд 1871. Од бројних дела Милојка Веселиновића издавајемо *Кроз Косово*, Годишњица Николе Чупића, књ. XIV, Београд, 1894, 298–350.

¹¹ Ami Bue, *La Turquie d'Europe*, Paris 1840; Josef Müller, *Albanien, Rumelien und die österreichisch-montenegrinische Gränze*, Praha, 1844; Јохан Георг Хан, *Пушовање кроз иоречину Дрина и Варгара*, Београд 1876; Иван Степанович Јастребов, *Сшара Србија и Алданија*, Споменик СКА, бр. XLI, Београд, 1904; Александар Гиљфердинг, *Пушовање ио Херцејовини, Босни и Сшарој Србији*, Сарајево, 1972.

жалбе великом везиру Кибризли Мехмед-паши. Том приликом, умало није страдао и само се пуком случајношћу спасио. Жалба коју је предао великом везиру односила се на тежак положај Срба у Старој Србији; касније, 1864. године објављена је у Земуну у облику књиге уз додатак који су сачињавали пошета Вилијаму Дентону, две народне песме и списак претплатника.¹²

Хаџи Серафим Ристић је рођен у околини Тетова, не зна се које године. Најраније детињство такође је непознаница све до његовог доласка у манастир Високи Дечани 1838. или 1839. године. У манастир је дошао на позив игумана Герасима Поповића, са још двојицом монаха и са одобрењем владике рашко-призренског. Дошао је као монах, а на молбама које је педесетих година XIX века упућивао у Београд, потписивао се као јеромонах и скевофилакс. У Београду је боравио више пута износећи жалбе на тежак положај Срба и сакупљајући помоћ за обнову и очување српских светиња у Старој Србији, посебно у Метохији. Током 1854. и 1855. године боравио је у Пећкој патријаршији, с чијим монасима је састављао и слао жалбе у Београд. Следеће 1856. године поново борави у манастиру Високи Дечани, овог пута са чином архимандрита, који ће истицати на свим књигама од 1857. године. Сматрао је да грчке владике на епископским троновима у крајевима где живе Срби додатно отежавају тежак положај српског народа, ненамерно, већ немајући довољно слуха и разумевања за близак, али ипак, други народ. Мислио је да би Срби на месту владика боље могли да поправе тежак положај и заштите српски народ. Због тога је 1859. године у Цариграду безуспешно покушавао да буде постављен за епископа.¹³ Неуспео покушај задобијања епископског достојанства није га омео, већ насупрот, дао му је подстрек да настави борбу за побољшање положаја Срба; пише молбе и представке кнезу Михаилу, султану Абдул Азизу и руском цару Александру II. Из овога ће настати његове књиге *Плач Старе Србије*, објављене у Земуну 1864. године и *Дечански синоменици*, штампана у Београду исте године. Осим ових двеју књига, објавио је 1850. године *Акаџисџи и њараклис и Молдено Пјеније*, а 1857. године *Зборник дечански*. Све књиге је штампао у Београду. На овим трима књигама писаним језиком предвуковских реформи, потписивао се Христић.¹⁴ Умро је у манастиру Високи Дечани 1867. године.

Још у младости су уочене његове способности, таленат, велика енергија и патриотски дух, што га је и препоручило за долазак у Високе Дечане. У то

¹² *Плач Старе Србије*, Написао и издао архимандрит Високих Дечана Хаџи Серафим Ристић, Земун 1864.

¹³ *Савременици о Косову и Метохији 1852–1912*, избор, предговор и објашњења Душан Т. Батаковић, Београд, 1988, 444.

¹⁴ Милорад Миња Филић, *Издавачка делатност Срба на Косову и Метохији* (Грађа за библиографију и историју књиге) 1539–1941, књ. 1, Приштина, 1996, 32–36.

време, пећка нахија је, по мишљењу многих очевидаца, домаћих и страних, била поприште најтежих зулума које су Арбанаси вршили над Србима.¹⁵ То је знао и архимандрит хаџи Серафим Ристић који је, после првих својих радова написаних у славу Стефана Дечанског, сву своју енергију уложио у обнову и очување манастира Дечана и Пећке патријаршије и поправљање положаја српског народа. Било је то време када почиње да се погоршава положај Срба као последица Кримског рата и Париског мира. Управо тада, 5. јула 1856. године, хаџи Серафим Ристић заједно са братством Пећке патријаршије пише митрополиту Петру у Београд о тешком стању у којем се налазе хришћани у пећкој и ђаковичкој нахији после објаве Хатихумајума.¹⁶

Ово није био први контакт хаџи Серафима Ристића и митрополита Петра Јовановића. Две године раније, почетком 1854. манастири Дечани и Патријаршија су били угрожени од стране Арбанаса и муслимана. Око петнаест хиљада зулумћара пошло је на Васојевиће, а на путу су им се налазила ова два манастира. Да би заштитили светиње, братија је у манастир позвала Турке, претходно изневши манастирске вредности. Издржавање Турака много је оптеретило манастире, па они од митрополита Петра траже новчану помоћ „да још који месец ове Свете обитељи сачувамо и откупујемо“.¹⁷ Изгледа да се боравак Турака у манастиру одужио, помоћ је била недовољна, па је хаџи Серафим, заједно са Антонијем Костићем, епитропом дечанским 3. октобра исте године поново упутио захтев за помоћ, овог пута Кнежевини Србији.¹⁸ Овакав начин понашања „заштитника“ није био непознат људима у Старој Србији. То сведочи и један допис који је братство манастира Дечана упутило Совјету Књажевства Србије. Такозвани заштитници долазили су у дружинама које су често бројале и до стотинак људи и седамдесетак коња и све их је требало најести и напојити. Уколико би се њихов боравак одужио био је то велики издатак, а посебан проблем су представљали „поклони“ које је братство морало да даје. Понекад су „заштитници“ сами узимали поклоне, често манастирске светиње које је братство касније морало да откупује.¹⁹

¹⁵ О томе хаџи Серафим Ристић, заједно са братијом Пећке патријаршије пише: „У пецку нахију не има село, ни кућа, што није који убивен, пороблен, упален, што није отета девојка, што човек се не може досетити свакијаки зулум чине... јеле никаква ка пећка нахија није пропала, ни то више има, који ће остати да је христјанин, Србин, него све да се турче; а да како ће који остат кад им све живот одузеше“ – АС, Државни совјет, година 1854, бр. 80.

¹⁶ *Србија и ослободилачки њокреџи на Балкану од Париској мира до Берлинској конџре-са (1856–1878)*, књ. 1, уредник Васа Чубриловић, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, I одељење, књ. XXVII, Београд, 1983, 16.

¹⁷ АС, Државни совјет, година 1854, бр. 80.

¹⁸ АС, Министарство просвете, година 1854.

¹⁹ АС, Државни совјет, година 1856, бр. 156.

Без обзира што је сматрао да би Срби епископи више учинили на заштити свога народа, хаџи Серафим Ристић је био у добрим односима и са владиком рашко-призренским Мелетијем, као надлежним архијерејем. Тако је уз његово одобрење, заједно са јеромонахом Кирилом 1856. године поново боравио у Београду где се обратио митрополиту Петру за новчану помоћ за оправку Дечана. Митрополит Петар се по овом питању обратио Министарству просвете, које га је упутило директно на кнеза Александра. Кнез је одобрио да се Дечанцима изда помоћ у царским дукатима, али и да се поведе надзор над њеним трошењем. Иако је митрополит Петар о овоме био обавештен 23. октобра 1856. године, прва рата у висини од 300 царских дуката исплаћена је архимандриту Серафиму тек 16. маја следеће године. Друга рата, такође у висини од 300 царских дуката требала је да буде послата у манастир преко хаџи Ђорђа, трговца.²⁰ Хаџи Серафим је и са Министарством просвете имао ранијих контаката, почевши од 1850. године, када је тражио помоћ од 150 талира за штампање својих књига посвећених Стефану Дечанском.²¹ Новац добијен од Кнежевине Србије братија манастира Високих Дечана је искористила за препокривање овог манастира, али није било довољно новца да се исплате радници који су радили. У Београд је поново путовао хаџи Серафим који је 23. јула 1858. године предао захтев за новчану помоћ.²² Због ситуације која је настала у Србији и промене на престоу одлука о овом захтеву није била одмах донета, услед чега је архимандрит Серафим поново отпутовао за Београд 30. априла 1859. године, где је усмено изложио свој захтев, као и положај манастира, братства и народа.²³ Боравак у Београду хаџи Серафим је искористио да о тешкој ситуацији упозна и књаза Милоша, од којег је такође затражио помоћ од 300 дуката, као и да интервенише код Русије и у Цариграду у циљу заштите Срба.²⁴ Убрзо је, 23. маја стигло и обавештење да је манастиру одобрена помоћ на основу претходног захтева.²⁵

Осим на обнови и заштити манастира, хаџи Серафим се и на друге начине ангажовао да помогне Србима у Османском царству. Сматрајући да велика помоћ српском народу може доћи од образованих појединаца, настојао је да се талентовани ученици шаљу у Београд на школовање о трошку Србије. Тако је јула 1860. године затражио од кнеза Михаила да се заложи код владе која би одобрила стипендије за школовање три ученика из Старе Србије.²⁶

²⁰ Србија и ослободилачки покрети на Балкану, 26, док. бр. 26.

²¹ АС, Министарство просвете, година 1850.

²² Србија и ослободилачки покрети на Балкану, 79–80, док. бр. 74.

²³ Србија и ослободилачки покрети на Балкану, док. бр. 94.

²⁴ АС, Државни савет, година 1859, бр. 350.

²⁵ Србија и ослободилачки покрети на Балкану, док. бр. 95.

²⁶ Србија и ослободилачки покрети на Балкану, 148, док. бр. 138.

Да ли на интервенцију кнеза Михаила или без ње, стипендије су одобрене, а братство манастира Дечани се на томе захваљује кнезу Михаилу. Двојица ученика су 29. августа 1860. године отпутовала на школовање у Београд. Кнез Михаило је, осим ове интервенције, послао и новчану помоћ за обнову манастира на чему се братство манастира са архимандритом Серафимом захвалило 23. јуна 1861. године.²⁷

И поред свих ових настојања положај манастира и српског народа у Османском царству није се поправио. Како зулуми Арбанаса нису престајали, хаџи Серафим је настојао да их попише и о томе упозна како турске, тако и српске, али и власти великих сила. Због тога је жалбу коју је писао за предају комисији која је требало да утврди положај српског народа, штампао накнадно као књигу. Из сакупљања и бележења појединачних зулума настале су две књиге, његова главна дела, објављена у Београду и Земуну 1864. године.²⁸

Књига *Плач Сџаре Србије* настала је као жалба султану Абдул Азизу, коју је архимандрит Серафим требало да преда великом везиру Кибризли Мехмед-паши. У жалби је износио тужбу на бројне зулуме које Срби трпе, пре свега од Арбанаса. Приликом њене предаје у Подујеву и Приштини, септембра 1860, десио се један немили чин који умало није коштао живота архимандрита Серафима. Наиме, сличне жалбе стизале су и на европске дворове, због чега су европске државе вршиле притисак на Порту да се тешко стање хришћана поправи. Јилдиз и Порта су невољно, али ипак, чинили одређене кораке како би формално задовољили захтеве европских влада и дворова. Резултат тог притиска био је слање великог везира Кибризли Мехмед-паше да извиди ситуацију у Румелији и сходно томе поправи је. На ове захтеве хришћанских држава реаговало је локално муслиманско становништво које је извршило притисак и репресију над хришћанима како би што мање сведочили о правој ситуацији у којој се налазе. Тако се и долазак Кибризли Мехмед-паше претворио у жалбе против хришћана. На путу из Видина, преко Пирота за Ниш, муслимани и Турци из тих крајева дочекивали су великог везира са информацијама о побунама хришћана, одбијања да раде, о протеривањима са њихових имања, а све у циљу изазивања акције хришћанских држава против Турске. Таквим стањем није био одушевљен ни Кибризли Мехмед-паша, као ни притисцима хришћанских држава и реформама које оне траже, па је тако сведочење локалних муслимана искористио као прилику да се свети Србима. Његов пут пратио је крвави траг. У Пироту и Нишу почео је да убија значајније Србе, па је један део пребегао у Србију доносећи информације о зулумима великог везира.

²⁷ Србија и ослободилачки покрети на Балкану, 208–209, док. бр. 178.

²⁸ *Плач Сџаре Србије*, написао и издао архимандрит Високих Дечана хаџи Серафим Ристић, Земун са [1864]; *Дечански сџоменици*, сакупио и издао архимандрит дечански, у Београду 1864.

Информације о овоме нису у потпуности стигле у Стару Србију. Архимандрит Серафим је са жалбом о зулумима које трпе Срби чекао великог везира у Приштини. Знајући за то, нишки прваци су упутили Саву Дечанца да опомене архимандрита Серафима о понашању великог везира. Сава Дечанац је, међутим, у Приштину стигао тек 12. септембра, када се све већ одиграло. Саопштивши му разлог свога доласка, архимандрит Серафим, који је био његов духовни отац само је одмахнуо руком и одговорио: „Ми предадо смо већ, па сад дељ куд дељ“ (узречица архимандрита Серафима која је значила нека буде шта ће бити).²⁹

Архимандрит Серафим је жалбу о тешком положају Срба предао великом везиру у Подујеву, а сам чин пратио је један пех који је забележио Сава Дечанац: „У моменту када је архимандрит Серафим био представљен великом везиру и кад је требао да се поклони, он се сапете и онако крупан опружи се поред њега. Многи од присутних насмејали су се, а велики везир је изговорио 'Да не буде ово какав нови Обилић!'“³⁰

Велики везир није одмах по предаји жалбе предузимао никакве корак; његово чекање Срби су прихватили као слутњу о новим убиствима. На срећу, није се догодило ништа. Становништво Приштине је мислило да је за то заслужан митрополит Милетије, али највероватније је прави узрок био у заиста тешком положају у којем су се Срби налазили, у шта се велики везир могао уверити на готово сваком месту. Кибризли Мехмед-паша би можда нешто и предузео да задовољи очекивања Арбанаса и Турака, али док је меркао нове жртве стигла је вест да је 14. септембра умро књаз Милош. Ипак, није у потпуности пропустио ту прилику, већ је сакупио српске прваке у Бабином Мосту којима је запретио да се понашају како треба, тј. рајински. Шеснаестог септембра он се из Приштине преко Газиместана, где је посетио гроб султана Мурата упутио за Скопље и даље Цариград. Када је отишао Срби су одахнули, јер им његов боравак ништа добро није донео.³¹

Књигу *Плач Сјаре Србије* хаџи Серафим је посветио англиканском свештенику, пречасном Вилијаму Дентону, за кога каже да је човек „...који је патњи сународника мојих велико срце отворио“.³² Ко је био овај човек којем је архимандрит Серафим с толико поштовања посветио своју књигу? Вилијам Дентон (1815–1888) задужио је српски народ и уопште хришћане на Балкану тиме што је у ово време, када се о положају хришћана у Османском царству мало знало, објавио неколико књига у којима је писао о злочинима

²⁹ Јован Хаџи Васиљевић, *Српски народ и њурске реформе (1852–1862)*, Братство XV, Београд, 1921, 187.

³⁰ *Савременици о Косову*, 423.

³¹ Јован Хаџи Васиљевић, *Српски народ и њурске реформе*, 189.

³² Хаџи Серафим Ристић, *Плач Сјаре Србије*, Приштина – Исток, 1998, 5.

Турака и муслимана над хришћанима Балкана. Прво његово дело које је побудило пажњу јавности у Великој Британији и западној Европи било је *Хришћани у Турској*, штампано у Лондону 1863. године.³³ Друго проширено издање изашло је такође у Лондону 1876. године.³⁴ Убрзо по појављивању првог издања дело је преведено и штампано на српском језику у Новом Саду, а потом и на немачком у Пешти.³⁵ Значајна је и књига *Србија и Срби* коју је Дентон објавио 1862. године, у којој путописно приказује Србију, с посебним освртом на уметничке вредности сачуване у црквама и манастирима из средњег века.³⁶ Ово, као ни нека каснија Дентонова дела о Србима³⁷ нису доживела успех књиге *Кристијани у Турској*.

Књиге Вилијама Дентона говоре о тешком положају Срба и других хришћана у Османском царству, дакле исто што и дела хаџи Серафима Ристића, због чега не чуди посвета у књизи хаџи Серафима. Они су се, независно један од другог нашли на истом задатку: у борби за настојање да се шира европска јавност упозна са тешким положајем Срба и хришћана у Османском царству. За чуђење је само чињеница да је хаџи Серафим Ристић тако брзо чуо за књигу *Кристијани у Турској* и њен садржај. Могуће да га је она нагнала да и он своје жалбе објави у облику књиге. Сећање на хаџи Серафима Ристића живи и данас у манастиру Виски Дечани, а његове књиге сведоче о тешком положају Срба средином XIX века и борби да се он поправи.

Извори и литература

Архив Србије, Државни савет, година 1859.

Архив Србије, Државни совјет, година 1854, 1856.

Архив Србије, Министарство просвете, година 1850, 1854.

Весник. Орган Савеза удруженог православног свештенства Југославије, бр. 745 и 746, 1985.

Православље 1985–1987.

Андрејевић 1882: С. Андрејевић, *Садање несрејно сјање у Стјарој Србији и Македонији*, Београд

Батаковић 1988: Д. Т. Батаковић, *Савременици о Косову и Мејхохији 1852–1912*, Београд

Бован 1983: В. Бован, *Јасиредов у Призрену, Културно-просветне йриликe у Призрену и раг руској конзула И. С. Јасиредова у друјој йоловини XIX века*, Приштина

³³ William Denton, *The Cristians in Turkey*, London, 1863.

³⁴ William Denton, M. A, *The Cristians of Turkey, their condition un der Mussulman Rule*, London, 1876.

³⁵ Кристијани у Турској, од В. Дентона, сачинитеља књиге „Срби и Србија“ итд., у Новом Саду 1864; Die Cristien in der Türkei, von Rev. W. Denton, druck von G. Enich, Pest, 1863.

³⁶ William Denton, *Servia and the Servians*, London, 1862.

³⁷ W. Denton, *A visit to the Capital of Montenegro*, Good Words, Edinburgh, January 1866, 57–63; Исти, *A Ride trough Montenegro*, Good Words, Edinburgh, September 1866, 636–646. (превод у *Вила*, бр. II, Београд, 1866. и бр. III, Београд, 1867); William Denton, *Montenegro. Its People and their history*, London, 1877.

- Вие 1840: А. Вие, *La Turquie d'Europe*, Paris
- Васиљевић 1921: Ј. Х. Васиљевић, *Српски народ и њурске реформе (1852–1862)*, Братство XV, Београд
- Војводић 2003: М. Војводић, *Сјојан Новаковић и Владимир Карић*, Београд
- Војводић, Живојиновић, Митровић 1978: М. Војводић, Д. Ј. Живојиновић, А. Митровић *Србија 1878, документи*, Београд
- Веселиновић 1894: М. Веселиновић, *Кроз Косово*, Годишњица Николе Чушића, књ. XV, Београд
- Гилфердинг 1972: А. Гилфердинг, *Путовање њо Херцеговини, Босни и Сјарој Србији*, Сарајево
- Denton 1866: W. Denton, *A visit to the Capital of Montenegro*, Good Words, Edinburgh
- Denton 1866: W. Denton, *A Ride through Montenegro*, Good Words, Edinburgh
- Denton 1877: W. Denton, *Montenegro. Its People and their history*, London
- Denton 1876: W. Denton, M. A, *The Christians of Turkey, their condition un der Mussulman Rule*, London
- Denton 1862: W. Denton, *Servia and the Servians*, London
- Denton 1863: W. Denton, *The Christians in Turkey*, London
- Дечанац 2001: С. Дечанац, *Сјрадање Сјаре Србије и Македоније*, Лепосавић
- Дечанац 1888: С. Дечанац, *Призрен*, Београд
- Задужбине Косова 1987: *Задужбине Косова, сјоменици и знамења српског народа*, Призрен – Београд, Епархија рашко-призренска, Богословски факултет у Београду
- Иванић 1903: И. Иванић, *На Косову. Са Шара њо Косову на Звечан*, Београд
- Историја српског народа 1983: *Историја српског народа*, књига VI/1, Београд
- Јастребов 1904: И. С. Јастребов, *Сјара Србија и Алданија*, Споменик СКА, бр. ХLI, Београд
- Јуришић 1852: Г. Ј. Јуришић, *Дечански ѡрвенац*, Нови Сад
- Милојевић 1871: М. С. Милојевић, *Пућојис дела ѡраве Сјаре Србије (I)*, Београд
- Müller 1844: J. Müller, *Albanien, Rumelien und die österreichisch-montenegrinische Gränze*, Praha
- Нушић 1902: Б. Ђ. Нушић, *Косово, ојис земље и народа*, књ. I, Нови Сад
- Нушић 1903: Б. Ђ. Нушић, *Косово, ојис земље и народа*, књ. II, Нови Сад
- Нушић 1902: Б. Ђ. Нушић, *С Косова на сиње море*, Београд
- Орловић 1901: П. Орловић (Св. С. Симић), *Пићање о Сјарој Србији*, Београд
- Перуничић 1989: Б. Перуничић, *Зулуми аја и дејова у Косовском вилајету 1878–1913*, Београд
- Перуничић 1985: Б. Перуничић, *Писма српских конзула из Приштиине (1890–1900)*, Београд
- Перуничић 1988: Б. Перуничић, *Сведочансјиво о Косову (1901–1913)*, Београд
- Ракић 1985: М. Ракић, *Конзулска ѡисма 1905–1911*, Београд
- Ристић 1864. Х. С. Ристић, *Дечански сјоменици*, Београд
- Ристић 1864. Х. С. Ристић, *Плач Сјаре Србе*, Земун
- Ристић 1998. Х. С. Ристић, *Плач Сјаре Србије*, Исток
- Станковић 1910: Т. П. Станковић, *Пућне белешке њо Сјарој Србији 1871–1898*, Београд
- Терзић, Бован 1997: С. Терзић и В. Бован, *Иван Сјейановић Јасјиребов*, Зборник радова са научног скупа 1996, Призрен
- Филић 1996: М. М. Филић, *Издавачка делатност Срба на Косову и Мейохији (Грађа за библѡграфију и истѡрију књије)*, књ. 1, Приштина
- Хан 1876: Ј. Г. Хан, *Пућовање кроз Поречину Дрина и Вардара*, Београд
- Чубриловић 1983: В. Чубриловић, *Србија и ослободилачки ѡкретѡи на Балкану од Париског мира до Берлинског конјреса (1856–1878)*, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, I одељење, књ. XXVII, Београд

Vesna ZARKOVIĆ

THE WORK OF HADŽI-SERAFIM RISTIĆ ON THE IMPROVEMENT OF THE POSITION OF SERBIAN PEOPLE IN OLD SERBIA

Summary

The author points out to the fact that difficult position in which Serbian people were found in Old Serbia during the second half of the 19th century, gave impetus to the educated and brave people to engage and gave their contribution to the improvement of Serbs position, in accordance with their possibilities. Due to the low number of literate people, it was difficult to find brave and educated ones. The author points out that the one of them was Hadžji-Serafim Ristić, arhimandrit of the monastery Visoki Dečani, who believed and hoped the state in Old Serbia, could improve, and in accordance with his possibilities he engaged himself at that matter. The first part of his activities related to the maintenance and rehabilitation of the Serbian monasteries and churches in Old Serbia, due to which he was coming to Belgrade many times during the middle of the 19th century, requesting and was given money for the renewal of the Serbian holy objects, and first of all the monastery of Visoki Dečani.

Furthermore, the author emphasises that the second part is connected to the writing of requests and complaints in which he described difficult position of Serbian people in Old Serbia, which were handed in to the courts and governments in Serbia, Russia and Ottoman Empire. Therefore he collected data on separate oppressions containing the names of victims and oppressors including the description of the same with the aim to point out to the difficult position in which Serbs are to be found. Because of the fact his documented requests did not find a good reception with the Ottoman authorities, he was printing them as books during the whole decade of the 19th century. His second intention was to inform wider publicity through books with real position of Serbs in Old Serbia.

Key words: Hadžji-Serafim Ristić, Serbs, Albanians, Old Serbia, Ottoman Empire, oppressions, complaints.